

Az irodalom népszerűsítése

Ivo Hergesić: Književni portreti. NIP-kiadás, Zágráb, 1955.

Régen szükségét érezzük az olyan könyveknek, amelyek közelebb viszik a közönséghez az írókat. Az aprólékossággal, tudományos szakértelemmel megírt tanulmányok, életrajzok nem népszerűsíthetik az irodalmat, nem nyújthatnak az átlagos műveltségű olvasóknak érthető, érdekes, de hű képet az alkotóról. Az egyes művek elő- illetve utószavaiként megjelenő írások feladata ez, hányszor jut mégis kezünkbe bő magyarázatra szoruló könyv egyetlen kísérő szó nélkül. Hiába tiltakoznak akkor a kritikusok, a kiadó elkövette a hibát, s ezen már nem lehet változtatni. Vannak azonban a tollnak olyan szorgalmas és lelkiismeretes munkásai, akik szinte életcéljukká tették az irodalom nagyjainak népszerű alakban való bemutatását.

Ezek közé tartozik dr. Ivo Hergesić, aki „Öt század írói” címen többkötetes munkát tervez. Tervének első része már megvalósult, a „Književni portreti” (Írói arcképek) első könyve az olvasó kezébe került. Tizenhat író életéről és műveiről ír Hergesić, s három század irodalmának jelentős mozgalmairól, eseményeiről mond el nagyon érdekes dolgokat. Itt van a francia Benjamin Constant és a német Ludwig Tieck a XVIII. századból. Heine, Hugo, Hardy, Wilde a múlt század irodalmából, az újak közül Pirandello, Stefan Zweig, du Gard, James Joyce, Camus és mások. Aki szereti az irodalmat, az nem képzelhet el előkelőbb társaságot. Hergesić pedig nem csak életrajzot ír, nem csak a műveket sorolja fel és értékeli. Ahogy az előbb mondtam: társaságba vezet bennünket, Constant, Vallés, Wilde. Fallada társaságába, de ott vannak a regényhősök, szeretők, barátok, ismerősök és ismeretlenek is. Életrajzok ezek talán inkább, mint arcképek, az irodalom, a társadalom és az író egyéni életé-

nek többdimenziós képei. Különösen érdekessé teszik Hergesić írásait az egyes alkotók intim életére, működésük körülményeire vonatkozó adatok. Valósággal benne élünk a korban, együtt az íróval és műveinek alakjaival. A részletek, apróságok, érdekességek élénkké teszik Hergesić minden egyes arcképét, stílusa világos, gördülékeny, élvezetes.

Hatalmas anyag áttanulmányozását tette szükségessé minden egyes írói arckép elkészítése. Hergesić műveltsége, tájékozottsága a régi és új irodalomban csodálatra méltó. Az olvasó sokszor hosszadalmasnak tartja ugyan egyes írók műveinek felsorolását, az első kiadások évének közlését, de ha tekintetbe vesszük, hogy ez kézikönyv, amely egyszerű szolgálatot tehet mindenkinek, aki irodalommal foglalkozik, akkor Hergesić módszere nem tévesztette el célját. Az „Írói arcképek” betekintést nyújtának két század íróinak műhelyébe, nem hagynak rejtve „írói titkokat”, azoknak pedig, akik részletesebben kívánják tanulmányozni ezeket a művészeket, lehetővé teszik, hogy elinduljanak a kutatás útján.

Az „Irodalmi arcképek” csak első kötete a tervezett műnek. A második most kerül sajtó alá — E. T. A. Hoffmannal, Musset-vel, Stevensonnal, a két Mannal, Huxley-vel és másokkal találkozunk benne, — a harmadik készül (a XIX. század nagy realistáiról, Balzac-ról, Melvillről, mai francia és amerikai írókról szóló munkákat tartalmazza). Dícséretre méltó terv és elismerést érdemlő megvalósítás. Akik szívükön viselik az irodalom ügyét, akik el akariák oszlatni az irodalmi hazugságok és legendák ködét és lerombolni az előítéleteket, azok minél több ilyen könyvet várnak.

Lector

Négy horvát költő

Boro Pavlović: Velesajam; Zlatko Tomičić: Četvrtoga ne razumijem; Miroslav Slavko Mađer: Mislim na sunce; Vesna Parun: Crna maslina. A Horvát Írók Egyesületének kiadása, Zágráb, 1955.

Az irodalom kapuján lírával szoktak kopogtatni. Melyik író nem kezdte pályafutását versekkel? Ezért tartják sokan a költészetet az ifjúság, a romantika gyermekének, és száz tizenhatéves versíróból, érett férfikorra, alig két-három költő marad. A vers a nekilendülés, az első nagy roham, az első szabadulás, később jönnek a nyugodt évek nyugodt műfajai, próza, tanulmányok, drámák. Vajjon ez azt jelenti-e, hogy a fiatalok verseit valóban úgy kell kezelni, mint próbálgatást, hangolást, múló állapot kifejezését? Rimbaud és Petőfi példája a felelet erre a kérdésre. Persze, az eldöntetlen marad, hová visz kettejük útja, ha Rimbaud nem vág neki Afrikának, és Petőfit nem dőfi át egy kozák. De ha közelebb jövőnk, ha a hazai talaj új költői termését vizsgáljuk, a „fiatalok” köl-

tői nemzedéke is azt bizonyítja, hogy a líra nem csak indulás, nem csak kamaszos kiélés. Popa, Pavlović, Hrisztics, Tosovics, Markovics, Raicskovics versei — hogy ezúttal csak a szerbiaiakat említsen — érett alkotások, s bennük ép a fiatalosság az eredeti, új, költői.

A mai horvát irodalomnak is van néhány fiatalja. Ezek a költők nagyrészt a háború után jelentkeztek, de műveik távol állnak a dilettantizmustól és kezdőiségtől. Zvonimir Golob, Iréna Vrklján, Miroslav Sz. Magyer, Vesna Parun, Nikola Milicevics, Vlatko Pavletics, Zlatko Tomičić azok a nevek, amelyek ebből a generációból legtöbbit ígérnek. Hogy ki lesz közülük a második Tin Ujević, azt ma még nem tudhatjuk, mi azt szeretnénk, hogy tizhúsz év múlva ne csak egy költője, egy nagy

költője legyen a horvát irodalomnak, mert ezek a fiatalok a horvát líra fáját terebélyessé és termékenyvé tehetik.

Négy horvát költő újonnan megjelent kötetét mutatjuk be, mind fiatalok, bár az egyik közöttük már a háború előtt verselt (Pavlovics). Négy könyv — négy költő. Es négy ember. A mai jugoszláv költészetet a sokhangúság jellemzi, s ez négyüknél legteljesebben kifejezésre jut. Bóra Pavlovics szereti a kötött versformákat, rímeket, Zlatko Tomicsics lírai prózát ír. Magyar versei ditirambikusak, Parun elégikus. Tomicsics és Parun szerelmes verseket költ; Pavlovics a mindennap filozófiáját, Magyar a filozófia mindennapját szövi költeményeibe.

Ez a különfeleség az irodalom egészségének a jele. Azt mutatja, hogy a költők látják már saját útjukat, rábukkantak azokra a területekre, amelyeket meg kell énekelniök, és kovácsolják a számukra legmegfelelőbb kifejezési formát is. Vannak itt még tapogatózások, Tomicsics erotikus zsoltárai, bibliai szimbólumai kétségtelenül azok, Veszna Parun hangja (még harmadik kötetében is) bizonytalan néha, sőt esetenként banális, de Pavlovics minden sora tudatos, magabiztos alkotás, és Magyar mestere a színeknek, ízeknek, emlékezésnek.

Boro Pavlovics „Veselsajam” (Árumintavásár) című kötetében a költő jólismert könnyed, játékos, dallamos, de alapjában véve komoly költészetével találkozunk. Pavlovics optimista. ritkán jelenik meg verseiben egy kissé szomorúság hang. Költeményeinek fontos eleme az örökké élénk, vidámító ritmus, az élet szeretete és egy őszinte, átélt meggyőződés.

Zlatko Tomicsics szokatlan formát választott. „Cetvrtoga ne razumijem” (A negyediket nem értem) című kötetében a férfierő retentés igáját panaszolja, zokogja. Mondhatnánk, imák ezek a versek, zsoltárok, tele szimbólumokkal, szerelmi misztikával, ritmusuk azon-

ban nem mindig következetes, sőt, hiányzik az ilyen lírai prózára annyira jellemző zene. Csak a felületes olvasó ütközhet meg azon, hogy Tomicsics az isten szimbólumát használja, és azon, hogy imádkozik, s a kötethez fűzött „Megjegyzés” felesleges is, hisz a versek minden sorából, minden szavából árad az erotikum, amelynek vajmi kevés köze lehet akármilyen istenhez. Az már azonban vitatható, hogy a „Negyediket nem értem” szimbólumai a legmegfelelőbbek-e, nem találhatott-e volna a költő a biblia kifejezéseinél jobbakat.

Mirosláv Szlávko Magyar a legrokonszenvesebb a négy költő közül. Verseiben, még akkor is, amikor sötétek, lemondóak, ragyog az emberi boldogság, az életöröm minden felhő mögül előtörő napfénye. Nyelve tiszta, szavai gazdagok és melegek. Néhány verse (A Napra gondolok, A dolgok képzete, Vidék, Emberi szemek stb.) érett, nagy költői alkotás.

„Fekete olajfa” a címe Veszna Parun kötetének, s ez szimbólum is, de talán túlzott, mert a kötet versei, mind szerelmes vers, nem fejeznek ki olyan kétségbeesést, olyan „kesergő szerelmet”, mint azt a cím után elvárjuk. Parun első könyve (Zore i vihori, Zágráb, 1947.) a horvát irodalom új, tehetséges költőjét avatta, a „Crna maslina” azonban, mintha nem elégítené ki a várakozásokat. Van itt sok érzelmesség, elég banalitás, erőszakolt szomorúság. Mellettük azonban több vers (Felirat, Fatörzs, Csendes vers, A folyó és a tenger, Te nem ölelhetsz meg többé. Utolsó vers) Veszna Parun tehetségéről és költői erejéről tanuskodik.

A költészet új útjain jár ez a négy költő. Véglegesen, persze, még nem találták meg sem önmagukat, sem a költészetet, de szenvedélyesen kutatnak, akarnak, keresik az embert önmagukban és mindenkiében. Így jutnak majd el az igazi költészet igazi céljaiig.

Lector

Kirándulás a lelkekbe

Virginia Woolf: Kirándulás a világítótoronyhoz (To the Lighthouse), Proszveta kiadás, Belgrád, 1955.

Három részből áll a nagy angol írónőnek ez a regénye: az első rész címe „Ablak”, s itt 120 oldalon egyetlen estét ír le, a kirándulásra való készülődés estjét. A kirándulásra nem kerül sor, de mi megismerkedünk egy angol családdal, Remsey-ékkel, jelenükkel és múltjukkal, nyílt és titkos gondolataikkal. A második rész (Múlik az idő) mindössze tizenöt oldal — évek, évtizedek rohannak és pusztítanak itt mégis. Egy család vész el, egy ház indul romlásnak. A harmadik rész a megvalósulás. „A világítótorony” címet viseli. A kirándulók évekkel ezelőtt készülődtek, s most elindulnak. El kell jutni a világítótoronyhoz. Több mint 50 oldal ez a néhányórás út, részletes lélekrajz, sorsok útja. S az egész regény felett ott a nagy kérdés, a megfejthetetlen, kétségbeesítő, hiába-való kérdés: Mi az élet értelme? Minek élünk? Hová vezet utunk, ez a kirándulás tréfa csak, végzet, vagy van valami mélyebb, de fölünk talán örökké rejtve maradó értelme?

Ez a kétszázoldalas kisregény — nagy regény, ha az irodalmi műveket hatásukban, eredményükben mérjük. Valójában pszichológiai mű, amelyben az élők lelkeinek boncolása mellett régen halott emberek kísértetjárása, és hazatérő lelkek elemzése is jelentkezik. Itt minden él; nemcsak az élő emberek, nemcsak a halottak, hanem a föld, a ház, a tenger, a világítótorony, és él, minden és mindenki felett él az idő, amely néha évekig húzza másodperceit, máskor pedig percek alatt száguldja el az éveket. Ebben van talán az a különös erő, amely Virginia Woolfnak ezt a regényét annyira megkapóvá teszi, de, meg kell említenünk, hogy az írónő hasonlóképp jár el más regényeiben is, például az Orlandóban.

A lelkek ideje ez a regény és az idő lelke is. Kirándulunk az időbe, s az időben létező lelkekbe; kirándulunk a lelkekbe, amelyek a kegyetlen idő függvényei.

L.